

Jaargang 41
Nummer 1
Februari 2010
Prijs € 6,20

Gemeenteraadsverkiezingen

Maatschappij & Politiek

Vakblad voor
Maatschappijleer

Profielwerkstuk

WEDSTRIJD

**Wint uw leerling
een notebook
én een diner met een
prominente
Nederlander bovenop
de Euromast? !**

Ga voor
meer informatie naar
www.nvlm.nl/wedstrijd
en stuur de profiel-
werkstukken
van uw leerlingen in.

uiterste
inleverdatum
1 april 2010

Radboud Universiteit Nijmegen

rijksuniversiteit
 groningen

NVLM

vrije Universiteit amsterdam

Universiteit Utrecht

Universiteit Leiden

Redactioneel

Met gemeenteraadsverkiezingen in aantocht schenkt dit nummer veel aandacht aan lokale politiek. Aan die verkiezingen, maar ook aan eigenaardigheden van het hedendaags lokaal bestuur, waaronder de nieuwe trend van het burgemeestertje-wippen. Terwijl ik dit schrijf vecht de Maastrichtse burgemeester Gerd Leers voor zijn ambtsketen, maar het ziet er somber voor hem uit. Van lichtend voorbeeld voor het burgemeestersgilde tot Barbertje, het kan verkeren. De dagen van Dickerdack zijn voorgoed voorbij, en ook die van de Dorknopers bedenk ik nu. Zou een Dorknoper zelfs maar de gedachte hebben toegelaten dat winsten uit Bulgaarse villaparken een mooie aanvulling op zijn traktement konden vormen?

Gemeentepolitiek vormt een mooi, eerste aangrijpingspunt om leerlingen met bestuur en politiek te laten kennismaken. Dicht bij huis, herkenbare kwesties, politici die in persoon kunnen worden aangesproken: lokale politiek, daar kun je direct wat mee. Waar je echter op stuit is de betrekkelijke afwezigheid van politiek-ideologische tegenstellingen op lokaal niveau. Straatverlichting is nu eenmaal straatverlichting en er zijn geen linkse, rechtse en confessionele lantaarnpalen. (Hoewel, ik hoorde laatst een leerling zeggen dat Geert Wilders, met zijn geblondeerde haardos, net een lantaarnpaal is; dit terzijde.)

Dat er maar weinig ideologisch geïnspireerd debat op lokaal niveau plaatsvindt is vanuit didactisch perspectief echter ook een pre: nergens kun je beter laten zien dat politieke besluitvorming uiteindelijk over hele concrete zaken gaat: wel of niet een trapveldje, buurtcentrum, of nieuw gymlokaal voor de basisschool...en ook hoe je je als burger in die besluitvorming kunt mengen.

Een blik naar het scherm. Leers vecht nog steeds, maar lijkt uitgeput. Snel overschakelen, want ook het kabinet-Balkenende wankelt, getroffen door de steen uit Davids' slinger. Moeten we binnenkort nog een verkiezingsnummer maken?

Hans van der Heijde

Inhoud

Het gaat om burgerschap 4
Interview met stadsdeelraadvoorzitter Ahmed Marcouch

Gemeentelijk dualisme en schopstoelen 6
De relatie tussen gemeenteraad en burgemeester

Vijf vragen over het gemeentelijk bestuur 7

Hard werken of zakkenvullerij 9
Minder lege raadszetels dankzij PVV?

Scholierenverkiezingen in tien stappen 10

Gelijkheid en cultuurverschil 12
Burgerschapseducatie

'De Tweede Kamer vind ik stoer' 15
Verslag van bezoek aan De Haagse Tribune

RUBRIEKEN

De werkvloer 11
Werkdruk

Grom 13

Geknipt 17

Lesmateriaal 18
Een eigen stemwijzer

Recensie 20
Nederlandse Politiek

Veelvoorkomende vragen aan de NVLM 21

NVLM 22

Gesignaleerd 23

Interview met stadsdeelraadvoorzitter Ahmed Marcouch

Het gaat om burgerschap

Wolter Blankert

Voorzitter van het Amsterdamse stadsdeel Slotervaart Ahmed Marcouch laat zien dat een lokaal politicus nationale uitstraling kan krijgen. Mogelijk kostte hem dat zijn lijsttrekkerschap bij de komende deelraadsverkiezingen. Voor hem staat burgerschap centraal en dat is geen wonder, want hij is leraar Maatschappijleer geweest. De carrière van deze *self made man* is opmerkelijk, zoals u in dit interview kunt lezen.

Ahmed Marcouch (foto: Leen Visser)

Ahmed Marcouch: 'Op mijn tiende volgde ik mijn vader naar Nederland. In Marokko had ik alleen wat lessen op de plaatselijke koranschool gevolgd. Daar leerde je stukken uit de Koran uit het hoofd op te zeggen, zonder benul van de betekenis van de Arabische tekst. De verhuizing naar Nederland betekende de vervulling van een lang gekoesterde droom, vanwege de verhalen van mijn vader over dit "beloofde land". Anders dan u kennelijk verwacht, viel het echte Nederland mij beslist niet tegen. Voor een jongen van tien jaar heeft Amsterdam veel voor op een afgelegen Marokkaanse dorp in de buurt van Nador, zonder voorzieningen. Bovendien was ik hartstikke blij eindelijk naar school te mogen. Mijn oudere broer genoot in Marokko dat voorrecht en daar was ik razend jaloers op, maar in ons grote gezin ontbrak het besef van het belang daarvan. In juni kwamen we in Nederland aan en ik telde de dagen af dat de school eindelijk zou beginnen.

Die hoge verwachtingen werden niet beschaamd. Op de 4^e Montessorischool in Amsterdam-Oost heb ik een goede tijd gehad, onder meer door de kleine klassen voor anderstaligen waar je veel aandacht kreeg. Zo heb ik in twee jaar Nederlands geleerd.

Daarna sprak het vanzelf dat je naar het (lager) beroepsonderwijs ging; in principe om automonteur te worden. Hiermee konden Marokkaanse jongens overal terecht, zo was de gedachte. Over de mavo is nooit gesproken, laat staan de havo of het vwo. Mogelijk heeft u gelijk dat dit nu vreemd aandoet, maar het kwam gewoon bij niemand op en ik neem het ook niemand kwalijk. Van het Nederlandse onderwijssysteem hadden we trouwens geen benul. Toen ik vier jaar later mijn Its-diploma had behaald begaf ik me glimmend van trots naar het Bureau Inschrijving van de universiteit. Pas daar vernam ik dat dit diploma geen vrijbrief voor de universiteit inhield.'

Technische opleiding

'Ik ging dus naar de *ambachtsschool*, het protestants-christelijke Patrimonium, waar ik voor de timmerafdeling koos. Eigenlijk boeiden de technische vakken mij niet zo, al heb ik aardig leren timmeren. Mijn hart ging uit naar Nederlands en Maatschappijleer, verzorgd door meester Halbertsma. Deze leraar gaf ook

(christelijke) godsdienst en dat leverde voor mij wel een vreemde ervaring op, maar hij kon prachtig vertellen. Ik vergeleek die verhalen met fragmenten uit de Koran, waardoor sommige overeenkomsten je opvielen, heel leerzaam. Ook Maatschappijleer bracht hij op een boeiende manier. Het waren zonder meer leuke lessen. Veel lijn zat er niet in, maar toch kreeg je langzamerhand inzicht in heel wat zaken. Daardoor heb ik er veel aan gehad.

Aansluitend heb ik nog een tijdje mts gedaan, maar zoals al gezegd trok de techniek me niet echt. Bovendien moest ik met allerlei bijbaantjes mijn eigen geld verdienen - ik woonde toen al zelfstandig - en dat viel niet met zo'n zware opleiding te combineren.'

Lerarenopleiding

'Het liefst was ik toen meteen naar de politieopleiding gegaan, waar werk en opleiding in elkaanders verlengde liggen, maar ik voldeed niet aan de eisen. Toch wilde ik iets maatschappijleer doen, iets waarvan je het nut meteen inziet. Zo ben ik een jaar ziekenverzorger geweest in een bejaardenhuis. Zonder twijfel nuttig, maar voor een jongeman - en dan ook nog verlegen - erg confronterend. Bovendien wilde ik mezelf verder ontwikkelen, dat is trouwens steeds een belangrijke drijfveer gebleven. Na vier jaar bij een bedrijf, in feite als arbeider, werd ik alsnog bij de politie aangenomen. Daar voelde ik me in mijn element.

Op den duur zag ik kans dat te combineren met verschillende bestuursfuncties, politieke activiteiten (binnen de PvdA, een vanzelfsprekende keuze) en met de lerarenopleiding Maatschappijleer aan de Educatieve Faculteit Amsterdam. Om u de waarheid te zeggen ging het me daarbij niet zo zeer om maatschappijleer leraar te worden. Ik wilde me verder in de achtergronden van maatschappelijke processen verdiepen. Zaken als filosofie en pedagogie boeiden mij, net als politieke ontwikkelingen. Aan deze opleiding bewaar ik echt uitstekende herinneringen, met fantastische docenten, stuk voor stuk. Daardoor heb ik het als parttimer redelijk vlot kunnen afronden; ze boden echt maatwerk, speelden in op je ervaring en haalden het beste uit je naar boven. Daarna heb ik, ook weer naast mijn politiewerk, met veel plezier wat uren Maatschappijleer op een ROC gegeven.'

Stadsdeelvoorzitter

'In 2006 koos de stadsdeelraad mij tot voorzitter van het stadsdeel Slotervaart. Tegen burgemeester Job Cohen heb ik wel eens gekscherend gezegd: 'jij bent benoemd, ik ben gekozen'. Hierdoor kon ik mijn ideeën in de praktijk brengen. Centraal daarbij staat burgerschap, met als belangrijke onderdelen participatie en verantwoordelijkheid. Mensen hebben naast rechten ook plichten. Als bestuurder moet je er alles aan doen om mensen aan het arbeidsproces te

laten deelnemen en zich verantwoordelijk voor hun wijk, school, stadsdeel en gemeente te voelen. Het is zinloos je daartegen af te zetten, daarmee bederf je alleen je eigen mogelijkheden. Werk, zodat je kunt voorzien in je eigen levensonderhoud, is nu eenmaal essentieel. We moeten zeker alles in het werk stellen om discriminatie op de arbeidsmarkt te bestrijden, maar echte of vermeende discriminatie mag geen excuus zijn om je van de samenleving af te keren. Uiteindelijk moet je zelf aanpakken om iets te bereiken. De meeste mensen in Slotervaart, onder wie ook de meeste Marokkanen, hebben hier helemaal geen moeite mee. Voor velen is dit allemaal vanzelfsprekend. Je moet dus extra aandacht schenken aan de minderheid, die het in eerste instantie laat afweten en die soms problemen veroorzaakt. Die moet je niet eindeloos begeleiden, en daarbij hun eigen verantwoordelijkheid uit handen te nemen. Je moet er juist op hameren dat ze er zelf iets van moeten maken, in hun eigen belang. Dat hebben we de afgelopen jaren gedaan, binnen onze mogelijkheden: door een belangrijke rol voor de wijkagent, huisbezoek, mensen op hun gedrag aan te spreken en aan te zetten om werk te zoeken of hun school af te maken. Daarnaast hebben we een aanpak voor slecht presterende scholen doorgevoerd - met het beoogde effect. Wonderen kunnen we niet verrichten, maar er is heel wat verbeterd en mensen laten hun waardering daarvoor ook blijken.'

Ahmed Marcouch

Bij de komende gemeenteraadsverkiezingen hoopt Ahmed Marcouch (1969) tot lid van de gemeenteraad van Amsterdam te worden gekozen, eventueel gevolgd door een wethouderschap. Weliswaar staat hij op een onverkiesbare plaats, maar via voorkeursstemmen lijkt hij verre van kansloos.

Die lage plaats op de kieslijst is te wijten aan het feit dat hij oorspronkelijk de kandidaat was om voorzitter (burgemeester, maar met een bredere portefeuille) van het nieuw te vormen Amsterdams stadsdeel Nieuw-West (145.000 inwoners) te worden. Tegen de verwachting in werd hij daar niet als lijsttrekker van de PvdA gekozen. Met één stem verschil gaf de lokale partijvergadering de voorkeur aan een ander. Dit tekent de merkwaardigheden van het democratisch proces op lokaal niveau. Relatief weinig mensen zijn lid van een partij en een gering percentage daarvan komt opdagen op een partijvergadering, in dit geval krap tweehonderd personen. Omdat de PvdA hier waarschijnlijk de grootste partij blijft (afgezien van verrassingen) beslissen die wie de toekomstige voorzitter wordt. De landelijke bekendheid die Marcouch dankzij zijn uitgesproken beleid geniet, met als gevolg daarvan de steun van de nationale partijbonzen, werkte op lokaal niveau kennelijk averechts door rivaliteit tussen de fuserende stadsdelen. Dat zijn voorzitterschap van het stadsdeel Slotervaart (44.000 inwoners) succesvol is verlopen, wordt door weinigen betwist. Tekenend daarvoor is dat zijn *eigen Slotervaarders* hun stem op hem uitbrachten.

Godsdienstonderwijs

'Wie zich betrokken voelt bij de samenleving waarvan hij deel uitmaakt, kan daarnaast zonder probleem zijn eigen godsdienst bedrijven en zich met zijn land van herkomst verbonden blijven voelen. Dat bijt elkaar niet, integendeel. Natuurlijk ben ik het met u eens dat het verwijt van sommigen dat ik de scheiding tussen bestuur en godsdienst niet altijd in het oog houd, volstrekt misplaatst is. Mijn strijd is juist voor scheiding tussen kerk en staat. Die misvatting berust op mijn voorstel om als openbare school de ouders godsdienstlessen aan te bieden, een mogelijkheid die de wet zonder meer biedt. Overigens zou dit buiten het gewone lesrooster vallen; leerlingen kunnen best meer lessen volgen. Voor moslimkinderen betekent dat

islamlessen, voor andere leerlingen een andere vorm van godsdienstonderwijs. Het ministerie heeft hier tien miljoen euro voor klaar liggen. Het is een van de manieren om leerlingen en ouders uit de Koranscholen en uit het islamitisch onderwijs aan te trekken. Want als openbare scholen ook religieuze leerlingen welkom heten, zoals ze vroeger ook al met gereformeerde en katholieke leerlingen deden - zonder concessies te doen aan het onderwijsniveau en aan de fundamentele waarden die hier gelden - bieden gewone openbare scholen ook moslimleerlingen een prima basis om hun toekomstdromen te verwezenlijken - zonder dat zij zich in een eigen zuil hoeven terug te trekken.' ◀

Wilt u op dit interview reageren, stuur dan een e-mail naar:
w.blankert@maatschappijenpolitiek.nl.

Deelgemeenten

De gemeente Amsterdam is nu verdeeld in veertien stadsdelen, na de verkiezingen wordt dit aantal door onderlinge fusies teruggebracht tot zeven stadsdelen. Rotterdam bestaat uit elf deelgemeenten (dat worden er twaalf; de wettelijke term is deelgemeente, ook in Amsterdam; Den Haag en Eindhoven kennen stadsdelen met minder bevoegdheden). Deelgemeenten (en dus de Amsterdamse stadsdelen) hebben een groot aantal gemeentelijke taken overgenomen, eigenlijk alles wat niet direct de stad als geheel raakt. Het dualisme is op stadsdeelniveau sterker doorgevoerd dan bij de gemeente. Dat komt tot uiting bij de voorzitter van (het dagelijks bestuur van) het stadsdeel. Anders dan de burgemeester, wordt deze officieel door de stadsdeelraad gekozen, voor een periode van vier jaar (overeenkomend met de zittingsduur van de raad). In de praktijk wordt de laatste jaren ook de burgemeester door de gemeenteraad gekozen, maar formeel wordt de burgemeester door de Kroon benoemd, voor een periode van zes jaar (dus in principe ontkoppeld van de verkiezingshectiek). De burgemeester is, in strijd met het dualistisch principe, voorzitter van de gemeenteraad gebleven. Een deelraad kiest een eigen voorzitter uit zijn midden.

De relatie tussen gemeenteraad en burgemeester

Gemeentelijk dualisme en schopstoelen

Wolter Blankert &
Hans van der Heijde

De burgemeester: wat verschijnt voor uw geestesoog bij dat woord? Een statig-vaderlijke figuur in driedelige krijtstreep met ambtsketen en bolknak, die over het wel en wee van de burgers waakt, en wiens gezag immer wordt gerespecteerd omdat hij boven de partijen staat en door de Kroon is benoemd?

Die burgemeester bestaat niet meer, als hij al ooit heeft bestaan. De burgemeester is een politiek bestuurder geworden en hij is veel vatbaarder geworden voor kritiek van de gemeenteraad, die hem *de facto* zijn positie kan ontnemen. Als hij niet oppast is zijn zetel een schopstoel.

Wet Dualisering Gemeentebestuur

De opzet van het gemeentebestuur is in 2002 fundamenteel veranderd door de Wet Dualisering Gemeentebestuur. Voor die tijd vormde de gemeenteraad het bestuur van de gemeente, met het college van burgemeester en wethouders als dagelijks bestuur. Wethouders werden door en uit de gemeenteraad gekozen en bleven daar na hun benoeming

stemhebbend lid van. De benoemde burgemeester heette boven de partijen te staan.

Sinds 2002 kan de gemeenteraad iedereen tot wethouder kiezen. Als het om een lid van de gemeenteraad gaat, moet die zijn raadszetel en dus zijn stemrecht opgeven. De volgende kandidaat op de lijst van zijn partij neemt de zetel in. Hiermee is de situatie identiek geworden aan de verhouding tussen regering en Tweede Kamer. In theorie staan wethouders hierdoor losser van hun partij. De wet veranderde weinig aan de positie van de burgemeester. Die mocht en moest zelfs zijn traditionele functie van voorzitter van de gemeenteraad blijven uitoefenen - een opvallende inbreuk op het principe van dualisering - maar stemrecht heeft hij daar niet. Stemrecht heeft hij nog wel in het college van burgemeester en wethouders: bij het staken der stemmen in het college telt zijn stem daar bovendien dubbel.

Burgemeesters op de schopstoel

In 2002 werd ook een grondwetswijziging om een rechtstreekse verkiezing van de burgemeester door de bevolking mogelijk te maken door Tweede en Eerste Kamer goedgekeurd. De Eerste Kamer kwam daar in 2005 echter op terug en verwierp het voorstel bij *tweede lezing*. Aan de burgemeester werd dus een eigen mandaat onthouden. Op papier bleef alles bij het oude, maar in de praktijk veranderde er meer dan bij een gekozen burgemeester het geval zou zijn. Omdat een 'door Den Haag neergepote burgemeester niet meer van deze tijd is', kreeg de al bestaande inspraak van de gemeenteraad een doorslaggevend karakter. Zonder dat een heldere wettelijke basis te verschaffen werden en worden burgemeesters voortaan door de gemeenteraad benoemd. Het betreft een benoeming die feitelijk alleen nog maar formeel door de Kroon wordt bekrachtigd om de Grondwet geen geweld aan te doen. Dit heeft de positie van de burgemeester ondergraven. Zijn mandaat ontleent hij de aan de gemeenteraad en daarom heeft die zich geruisloos het recht toegeëigend dat mandaat ook weer te mogen opzeggen. Hierdoor ziet men de laatste jaren het nieuwe verschijnsel van burgemeesters die na een aangenomen *motie van wantrouwen* hun biezen moeten pakken. Het is ook

standaard geworden dat de Kroon (hier: de minister van Binnenlandse Zaken) het ontslag klakkeloos bevestigt. Bij een door de bevolking gekozen burgemeester zou dit anders liggen. Een gekozen functionaris kan immers niet door een vertegenwoordigend lichaam worden weggestuurd. Hierdoor zou de positie van de burgemeester onaangestaan zijn gebleven: de min of meer onschendbare burgemeester die boven de partijen zweeft, conform zijn traditionele functie.

Politieke schietschijf

In Rotterdam is de burgemeester nu zelfs inzet van de gemeenteraadsverkiezingen geworden. Leefbaar Rotterdam heeft in december 2009 een kansloze motie van wantrouwen tegen de kersverse burgemeester Ahmed Aboutaleb ingediend. Mocht deze partij forse winst boeken, dan kunnen andere partijen in de positie worden gebracht dat ze tussen de burgemeester of deelname aan het college moeten kiezen. Zien we hier een nieuwe verkiezingsstrijd ontstaan, hetze voeren tegen de burgemeester? Anders dan een premier, kan een burgemeester zich niet in de verkiezingsstrijd werpen, omdat hij volgens de wet boven de partijen staat. Volgens de gemeentewet blijft hij in de eerste plaats de vertegenwoordiger van de Kroon in de gemeente, met onder meer de taak dwaze besluiten van de gemeenteraad ter vernietiging voor te dragen (het had de Amsterdamse burgemeester Job Cohen gesierd als hij dit met het Noord/Zuidlijn-besluit had gedaan, vanwege het ontbreken van een serieuze begroting). Een dergelijke plichtsbetrachting zal een burgemeester stellig het vertrouwen van de raad kosten en hem tot politieke schietschijf maken: hier wringt de schoen wel heel pijnlijk. Het is wel typisch Nederlands: als een formele verandering is vastgelopen in de poldermodder, negeert men de wet en gedooft men een interpretatie die haaks staat op het systeem van Thorbecke dan de gekozen burgemeester. Is het niet ironisch dat de tegenstanders van de gekozen burgemeester in de Eerste Kamer zich op deze staatsman beriepen? ◀

Wilt u op dit artikel reageren, stuur dan een e-mail naar: w.blankert@maatschappijenpolitiek.nl of h.vanderheijde@maatschappijenpolitiek.nl.

Vijf vragen

over het gemeentelijk bestuur

'De mooiste hondenbaan die je je kunt voorstellen', zo omschrijft Han Noordink zijn baan als wethouder in Haaksbergen. In zijn portefeuille heeft Noordink ondermeer Onderwijs, lokaal onderwijsbeleid en onderwijsverzorging, Welzijn, Jeugd-, minderheden- en vluchtelingenbeleid en Wijkgericht werken. Vijf vragen over het gemeentelijk bestuur aan een wethouder met een maatschappijerverleden.

1 *Leerlingen leren bij Maatschappijleer hoe de besluitvorming op gemeentelijk niveau verloopt: de wethouders komen met voorstellen en de gemeenteraad neemt daar een besluit over. Gaat het zo in de praktijk?*

Han Noordink: 'Natuurlijk zijn het de ambtenaren die voorstellen voorbereiden en uitschrijven. Als dat beleidsbepalende voorstellen zijn - zoals in mijn portefeuille - voor een nieuwe welzijnsvisie, of intensivering van het minimabeleid, maar ook voor de aanleg van een kunstgrasveld bij een voetbalvereniging, dan gaat dat altijd in intensief overleg met de wethouder. Die bepaalt waarin hij zich wil profileren en schat in wat politiek haalbaar is. Goede ambtenaren zijn in dit opzicht van grote waarde voor een wethouder en het college. Ze weten wat er op hun beleidsterrein speelt en of er belangrijke ontwikkelingen op rijks- of provincieniveau zijn (subsidies!). Ze kunnen dankzij langdurige ervaring en deskundigheid echter ook (te) sterk sturend zijn. De gemeenteraad is budgetverantwoordelijk; zij besluit uiteindelijk waaraan de gelden worden besteed, maar in de praktijk wordt dus veel door ambtenaren en het college voorgekookt. Het college is verantwoordelijk voor beleidsvoorbereiding en -uitvoering. Binnen de beschikbare budgetten heeft het speelruimte, zodat het niet voor elke uitgave voor goedkeuring naar de gemeenteraad hoeft. De grotere budgetten worden bij het vaststellen van de begroting voor een bepaald jaar vastgelegd. Gemeenteraadsleden kunnen niet alles goed overzien, zeker niet in hun eerste jaar, want er komt een gigantische hoeveelheid onderwerpen en stukken voorbij. Gemeenteraadsleden zijn - en dat bedoel ik niet denigrerend - goedwillende amateurs. Er is wel een groot verschil tussen de grotere steden en de kleinere gemeenten. In kleinere gemeenten, zoals Haaksbergen (24.500 inwoners, 19 raadsleden) doen raadsleden het raadswerk vaak naast een volledige baan. Raadsleden kunnen zeker wat tegenhouden en doen dat ook wel. Belangrijker is dat ze raadsvoorstellen kunnen amenderen, dan wel een motie kunnen inbrengen en zo eigen politieke accenten leggen. Als er sprake is van een stevige coalitie hebben de oppositiepartijen weinig in de melk te brokkelen, maar zo nu en dan kunnen raadsleden of fracties zichzelf met goede voorstellen 'op de kaart zetten'. In onze gemeente kwamen voorstellen voor een verzekering voor vrijwilligers en voor een computerproject voor minimagezinnen met schoolgaande kinderen uit de raad en niet uit het college.'

2 *Om leerlingen inzicht in het proces van politieke besluitvorming te geven gebruiken docenten Maatschappijleer het systeem- of barrièremodel. Hoe ver staat dit model van de praktijk af?*

'In grote lijnen is het barrièremodel ook in de lokale politiek wel herkenbaar. Er is echter lang niet altijd sprake van een echt probleem in de beginfase of van moeilijke barrières die moeten worden overwonnen. In de praktijk loopt dat vloeier: een wens of behoefte wordt door burgers kenbaar gemaakt en dat wordt door één of meerdere partijen opgepakt. De eerste stap is dan het stellen van vragen over de betreffende situatie. Fracties geven zo de eerste politieke reuksporen af en laten aan de burgers zien dat zij het onderwerp of probleem serieus nemen, zoals het verrommelen van het buitengebied, parkeeroverlast in een bepaalde buurt, of overlast van jongeren. Als het een breder gedragen wens, behoefte of probleem is, dan nemen andere partijen het punt al snel over. Meestal wordt dan het college de opdracht gegeven om een raadsvoorstel voor te bereiden of worden voorstellen vanuit het college door de raad geamendeerd. Ik herken in dit proces niet zozeer dat er steeds sprake is van zogenaamde poortwachters. Wel is belangrijk dat één of meerdere raadsleden een kwestie op de politieke agenda zetten.'

3 Gemeentepolitiek is maar in zeer beperkte zin partijpolitiek: er zijn geen concurrerende, liberale, sociaal-democratische of confessionele visies op straatverlichting in de gemeente Haaksbergen. Kunt u zichzelf als wethouder desondanks toch politiek profileren?

'Gemeentepolitiek is inderdaad maar zeer beperkt partijpolitiek. Slechts weinig discussies en besluiten zijn politiek-ideologisch geladen. In Haaksbergen is sprake van vier partijen die ook landelijk en provinciaal actief zijn: CDA (7 raadszetels), PvdA (5), VVD (2) en D66 (1). Verder zijn er twee plaatselijke partijen: Leefbaar Haaksbergen (3) en Gemeenschappelijke Groepering Haaksbergen (1). Soms hoor ik zes keer dezelfde insteek in het debat en zoekt men de discussie in details, en die zijn zelden politiek-ideologisch van aard; zeker niet als de liberale partij regelmatig haar sociale gezicht laat zien en de sociaaldemocratische partij meldt dat ze ondernemers de ruimte wil geven omdat deze werkgelegenheid bieden.

Soms worden de ideologische veren zichtbaar, bijvoorbeeld als de VVD tijdens fundamentele discussies over bezuinigingen inbrengt dat dit niet tot lastenverhoging voor de burgers mag leiden en de PvdA aangeeft hoe dan ook de zwakkeren in de lokale samenleving te willen ontzien. Het CDA tamboereert nogal eens op het belang van ruimte voor de landbouwers, terwijl de PvdA het dan over het belang van natuur en landschap heeft.

Als PvdA-wethouder probeer ik extra aandacht te schenken aan mensen die het moeilijk hebben: zorgen voor goede voorzieningen in het kader van de WMO [Wet maatschappelijke ondersteuning, red.], een stevig minimaalbeleid, schuldhulpverlening en ondersteuning van mantelzorgers. Let wel, in kleinere gemeenten is alles kleinschaliger: we hebben in Haaksbergen geen achterstandswijken, zelfs geen achterstandsbuurten.

Gemeentepolitiek is minder geschikt om de partijideologieën duidelijk te maken, maar wel meer geschikt om (politieke) problemen dicht bij huis te bespreken. In de kleinere gemeenten staan raadsleden, wethouders en burgemeester dicht bij de gewone burgers. Daarmee komt de politiek letterlijk heel dichtbij. Mensen kunnen hier een wethouder gewoon (aan-)spreken.'

4 Kunt u iets duidelijk maken over het politieke handwerk van een wethouder? Hoe scheidt u een draagvlak voor datgene wat u wilt? Welke onderhandelingsstactieken gebruikt u daarbij?

'In ons college zitten naast de burgemeester drie wethouders. Twee van CDA-huize en één van de PvdA. In theorie kan dat betekenen, dat je als eenling snel klem zit. In de praktijk blijkt dat mee te vallen. We hebben een heel collegiaal bestuur. Ik ben van huis uit iemand die de samenwerking zoekt en zichzelf niet zo nodig hoeft te profileren. Bij belangrijke ontwikkelingen in mijn portefeuille vraag ik een collega-wethouder om mee te denken. Zo heeft mijn collega van Ruimtelijke Ordening veel betekend voor de tijdige realisatie van de nieuwe basisschool door de bestemmingsplanprocedure razendsnel te doorlopen. Als ik met de financiering van bepaald beleid vast kom te zitten, dan klopt ik bij mijn collega-wethouder Financiën aan. Dat lijkt logisch, maar gebeurt in andere colleges zeker niet altijd. Het sluimerende gevaar van deze aanpak is dat je zelf en je partij dan wat minder in beeld komen. Het gaat me echter om het uiteindelijke resultaat en dus neem ik dat op de koop toe.'

Han Noordink

5 Wat is voor u het meest verrassende dat u in de politieke praktijk van alledag in een gemeente heeft geleerd of gezien?

'Ik had nooit gedacht dat er bij een gemeente zo hard wordt gewerkt. Dienstverlening aan de burger staat hoog in het vaandel. Daar kunnen veel ondernemingen en instellingen nog wat van leren. Natuurlijk gaat er wel eens iets mis of duurt het wel eens lang, maar ik heb het gevoel dat dat in de publiciteit (te) sterk wordt uitvergroot. Wat me opvalt, is dat over grote thema's en grote bedragen weinig discussie is en men zich vaak met details bezighoudt in plaats van met hoofdlijnen. Ik merk dat ik slechts op hoofdlijnen kan sturen, maar terwijl ik me op die hoofdlijnen richt, bevragen raadsleden en anderen me vaak op details en is men verbaasd als ik die details niet ken. Politieke intuïtie is noodzakelijk om je als wethouder staande te houden, maar je moet beseffen dat je dat nooit helemaal in eigen hand hebt. Is het zwaar? Ja, maar het is de mooiste hondenbaan die je je kunt voorstellen.' ◀

Lieke Meijs

Minder lege raadszetels dankzij PVV?

Hard werken of zakkenvullerij

Hans van der Heijde

Toen de Partij voor de Vrijheid (PVV) te kennen gaf in bijna alle gemeenten van deelname aan de komende gemeenteraadsverkiezingen af te zien, werd Geert Wilders daar hevig om bekritiseerd. Vanuit politiek-principieel oogpunt was die kritiek misschien terecht, maar voor de gemeenten is dat besluit een zegen.

De grote electorale verschuivingen van het afgelopen decennium (lees: met name de enorme winsten van de Lijst Pim Fortuyn (LPF) en de SP boekten) manifesteerden zich niet alleen bij verkiezingen voor de Tweede Kamer, maar ook bij gemeenteraadsverkiezingen. Natuurlijk waren die partijen blij met hun winst,

maar al vooraf, bij de samenstelling van hun kandidatenlijsten, zullen intern vragen zijn gerezen over de competentie van sommige kandidaten.

Self-fulfilling prophecy

Wat gevreesd mocht worden gebeurde ook. Na een euforische start zakten veel

nieuwe raadsleden al snel in: de bestuurlijke werkelijkheid bleek een stuk taaier dan menigeen verwachtte en het raadslidmaatschap bleek niet te bestaan uit hard roepen, maar uit hard werken en samenwerken. Al na een paar maanden bleven in de raadszalen en de -commissiekamers veel zetels leeg. De zelfdestructie van de LPF versterkte de afwezigheid van LPF-raadsleden nog eens. De SP werd met een ander soort leegloop geconfronteerd. Sommige SP'ers stapten uit hun fractie omdat zij niet bereid waren een flinke hap van de vergoeding voor het raadswerk aan de partijkas af te staan. Zij gingen zelfstandig verder, vaak met afwezigheid als voornaamste politieke kenmerk. De populistische stelling dat politiek zakkenvullerij is, een verwijt dat vooral in LPF-kringen populair was, werd zo tot een *self-fulfilling prophecy*.

Afwezigheid

Het niet meedoen van de PVV voorkomt dat tijdens gemeenteraadsvergaderingen van de komende vier jaar een flink deel van de stoelen leeg blijft, te weten die waarop honderden PVV'ers hadden moeten zitten, zou die partij wel hebben meegedaan. Om die reden verdient de PVV een compliment voor dat besluit, ook al was het misschien door geheel andere overwegingen gemotiveerd. Overigens moet het feit dat sommige raadsfracties vanwege afwezigheid amper een bijdrage aan lokale politiek en bestuur leveren duidelijker over het voetlicht komen. Het behoort tot nog toe tot de fatsoensregels van gemeenteraden om het verwijt van afwezigheid niet openlijk breed uit te meten, maar mag als achterhaald worden beschouwd. Het afwezigheidsprobleem schept ook een verplichting voor de kiezers, namelijk om, veel meer dan nu gebeurt, de *track records* van de raadsfracties en -leden van de afgelopen vier jaar te betrekken bij het maken van een keuze bij gemeenteraadsverkiezingen.

Daar zit overigens een aardig lesproject in voor Maatschappijleer: hoe onderzoek je die *track records* en wat levert een dergelijk onderzoek op? ◀

Wilt u op dit artikel reageren, stuur dan een e-mail naar:

h.vanderheijde@maatschappijenpolitiek.nl

Scholieren- verkiezingen in tien stappen

Op 3 maart aanstaande vinden de gemeenteraadsverkiezingen plaats. Deze verkiezingen zijn een mooie gelegenheid om op school iets extra's te organiseren, zoals een scholierenverkiezing. De landelijke Scholierenverkiezingen worden dit jaar op maandag 1 en dinsdag 2 maart gehouden. Hieronder staan tien stappen voor een geslaagde scholierenverkiezing. Op deze manier zorgt u voor maximale aandacht voor de gemeenteraadsverkiezingen. Natuurlijk zijn er nog veel meer mogelijkheden.

STEMBUREAU

1. Zorg voor draagvlak. Bespreek met de eigen en met andere secties en de directie uw plannen. Misschien hebben uw collega's contacten in de gemeentepolitiek?
2. Meld u gratis aan op www.scholierenverkiezingen.nl.
3. Neem contact op met de gemeente. Misschien kan de burgemeester of een wethouder een gastles geven, debatteren of de verkiezingen officieel openen?
4. Neem contact op met lokale politieke partijen en politieke jongerenorganisaties. Vraag posters en flyer materiaal. Kunnen zij een gastles geven of komen debatteren?
5. Organiseer een politieke markt of debat met de lokale partijen en politieke jongerenorganisaties.
6. Heeft uw gemeente een lokale *StemWijzer*? Laat de leerlingen ter voorbereiding deze *StemWijzer* maken.
7. Sluit met een praktische opdracht aan bij de gemeenteraadsverkiezingen. Laat leerlingen als praktische opdracht bijvoorbeeld een lokale politieke partij oprichten en een verkiezingsfilmje maken. Zo komen zij in aanraking met lokale thema's.
8. Stel een stembureau samen. Dit zijn leerlingen die toezien op een correct verloop van de verkiezingen.
9. Zorg voor aandacht in de school. Een artikel in de schoolkrant, een poster met aankondiging, enzovoorts. Zorg ook voor aandacht in de lokale media.
10. Richt het stemlokaal in met posters, flyers, computers en een plek voor het stembureau.

Bas Banning

Scholierenverkiezingen

Vlak voor de gemeenteraadsverkiezingen kunnen uw leerlingen meedoen aan de Scholierenverkiezingen. Zij kunnen hun stem uitbrengen op de partijen die in de gemeente waarin uw school staat aan de raadsverkiezingen meedoen.

Wanneer?

Op maandag 1 en dinsdag 2 maart kunnen middelbare scholieren in heel Nederland hun stem uitbrengen. Docenten kunnen hun school opgeven via www.scholierenverkiezingen.nl. Voor iedere aangemelde scholier wordt dan een unieke oproepkaart gemaakt. Daarmee kan via internet een stem worden uitgebracht.

Hoe werkt het?

Op de website

www.scholierenverkiezingen.nl

vindt u een praktische handleiding waarin stap voor stap staat beschreven hoe u de verkiezingen op uw school kunt organiseren.

Meld u aan op:

www.scholierenverkiezingen.nl

scholierenverkiezingen

De werkwloer

Werkdruk

Wat doet een docent zoal tijdens de kerstvakantie? Ik kan natuurlijk alleen voor mezelf spreken, al hoor ik af en toe wel iets van collega's. In elk geval heb ik ook dit keer jaar weer minder voor school gedaan dan ik me had voorgenomen, toen ik met een grote sneeuwschuiver allerlei klussen waar ik daar voor echt niet aan toekwam doorschoof naar die toen nog eindeloos lang lijkende kerstvakantie. Tussen de herfst- en kerstvakantie vraag ik me elk jaar opnieuw af waarom ik toch in het onderwijs ben gaan werken. De topdrukte van elk schooljaar ligt precies daar, dus elk jaar ben ik aan het schuiven om niet onder werk bedolven te raken. Toch heb ik deze vakantie een aantal klussen geklaard en dat geeft een goed gevoel. Bovendien weet ik dat het vanaf nu alleen maar beter wordt, en dan bedoel ik dat de werkdruk de rest van het schooljaar langzaam af zal nemen.

Drukte

Dat klinkt een beetje alsof ik werkschuw ben, maar het tegendeel is waar. Ik doe mijn werk met plezier en ben ook niet te beroerd regelmatig iets extra's te doen, al zeg ik het zelf. Tussen herfst en kerst zijn mijn dagen evenwel in halve uren opgedeeld en kan ik al geïrriteerd raken als een vriendin, die ik lang niet heb gesproken, het in haar hoofd haalt me 's avonds op te bellen. Ik heb dat half uur namelijk echt nodig voor mijn werk. Dat gevoel van te grote drukte heb ik nu dus voorlopig weer gehad. Gelukkig maar, want zoiets houd je niet lang vol, ik niet in elk geval. Hebben mijn collega's ook last van te hoge werkdruk? Ja, zoals bleek uit recent onderzoek van *de Volkskrant*. Veel docenten hebben gereageerd op de vraag naar de grootste knelpunten in het onderwijs op dit moment. Daaruit is een top zes samengesteld. Werkdruk als zodanig staat weliswaar niet in die top zes (wel op een lagere plek), maar op nummer één staat de organisatorische rompslomp waaronder veel van mijn collega's in het onderwijs dreigen te bezwijken.

Rompslomp

Zelf vind ik dat die organisatorische rompslomp in het onderwijs erg meevalt, maar dat komt waarschijnlijk omdat ik een zij-instromer ben. Lang heb ik op andere plekken gewerkt, zoals bij een politieke partij. . . en daar weten ze pas echt wat organisatorische rompslomp is. Ik weet ook niet zo goed wat het inhoudt: organisatorische rompslomp in het onderwijs. Vaak hoor ik collega's klagen over de vergaderfrequentie. Die vind ik zelf laag; in mijn geval een keer of negen per jaar met je teamgenoten om de tafel en dan nog vier rapportvergaderingen.

Ook hoeven docenten geen tijd te schrijven, al kwam dit onzalige idee onlangs even op bij de Onderwijsraad. Verder moet ik vier keer per jaar verslagen maken over de prestaties van leerlingen en daarover een brief aan ouders schrijven. Ook dat kun je toch geen rompslomp noemen. Misschien zie ik iets over het hoofd?

Arbeidsvoorwaarden

Overigens staat op plaats drie van het lijstje dat de arbeidsvoorwaarden voor docenten op de schop moeten. Nu kun je daar, zo geformuleerd, natuurlijk alle kanten mee op. De arbeidsvoorwaarden in het middelbaar onderwijs vind ik op zichzelf prima. Een redelijk salaris en veel vakantie. Van mij mogen die vakanties trouwens best iets korter, dat zou de werkdruk tussen de vakanties verlagen, maar dat is vloeken in de onderwijskerk, heb ik inmiddels gemerkt. Natuurlijk kun je altijd banen verzinnen waar je veel meer verdient, maar als je daar erg onder gebukt gaat, moet je daar gaan werken en niet in het onderwijs.

Taartverdeling

Wat ik wel zou willen veranderen is de verdeling van de taart binnen het onderwijs. Extra inzet wordt niet beloond, anciënniteit is het enige criterium. Dat is niet goed als je jong talent binnen het onderwijs wilt houden. Extra inspanningen voor de school en het onderwijs mogen wat mij betreft ook financieel worden gewaardeerd en als je het (een tijdje) wat rustiger aan wilt doen, moet dat ook kunnen, maar dat levert dan minder geld op. Maar ook dit is vloeken in de onderwijskerk. Ik herken mezelf dan ook niet zo in de organisatorische rompslomp, al voel ik af en toe wel een behoorlijke werkdruk. Moet ik dan toch maar eens gaan tijdschrijven om na te gaan waar die werkdruk van mij vandaan komt? ◀

Gelijkheid en cultuurverschil

Hans van der Heijde

De artikelenserie over burgerschapeducatie, in dit nummer voortgezet met de zesde aflevering, beoogt fundamentele te leggen en bouwstenen aan te dragen. Hiervoor is geen andere bedoeling dan de verwarring en de misverstanden weg te nemen die van dit belangrijke thema een fatsoen-moet-je-doen-cursus drengen te maken. Eén zo'n fundament is de idee van gelijkheid. Over de geschiedenis van die idee verscheen eind 2009 een baanbrekende studie: *De uitvinding van de mensheid*.

Deze aflevering van de serie over burgerschapeducatie bestaat dan ook uit een uitgebreide bespreking van *De uitvinding van de mensheid* van de hand van Siep Stuurman. Het is gebruikelijk om in recensies in *Maatschappij & Politiek* een alinea te wijden aan de relevantie van het besproken boek voor maatschappijleerdocenten. In dit geval is een dergelijke uitleg overbodig.

Geschiedenis van de ander als gelijke

'Eigenlijk staat er geen enkel nieuw idee in', zei John Adams over Thomas Jeffersons tekst voor de *Declaration of Independence*. Waren de geschriften van John Locke en andere Europese verlichtingsdenkers al zo gemeengoed in Amerika dat de idee dat alle mensen als gelijken geschapen zijn met gelijke onvervreembare rechten geen nadere argumentatie meer behoefde? Ja, maar sceptis over de kracht en reikwijdte die Adams en Jefferson *cum suis* aan dat idee toekenden, is op haar plaats. Jefferson schreef zijn briljante woorden terwijl hij door zijn zwarte slaven werd bediend. Toen in 1787 vertegenwoordigers van de dertien staten in Philadelphia bijeenkwamen om een grondwet te schrijven en tot een compromis moesten komen over het aantal zetels dat elke staat in

het Huis van Afgevaardigden kreeg toegewezen, namen zij in de tekst de beruchte 3/5-clausule op: de slavenstaten mochten voor het bepalen van hun zetelaantal in het Huis iedere slaaf op hun grondgebied als drie vijfde inwoner meetellen... zonder aan slaven ook drie vijfde burgerschap toe te hoeven kennen. Slaven bleven rechteloze slaven. De Verlichting bracht zowel de idee van universeel-menselijke gelijkheid als het rasdenken tot bloei en beide konden naast elkaar bestaan. Dat is een van de conclusies van Siep Stuurman in *De uitvinding van de mensheid* (een prachtige titel). In deze briljante ideeënhistorische studie traceert hij de geschiedenis van de idee van gelijkheid aan de hand van grote, canonieke teksten: religieuze, als de Bijbel en de Koran, en literaire en filosofische, seculiere geschriften. Naast die religieuze en filosofische teksten ligt de nadruk op teksten, waarin reizen en de ontmoeting met *anderen*, met andere volkeren en

culturen, een belangrijke rol spelen, te beginnen met Homerus' *Illiad* en *Odyssee*, Herodotus' *Historiën* en de overgeleverde woorden van Confucius.

Concepten

Denken over gelijkheid begint bij de ontmoeting met anderen: hoe moeten anderen en hun andere culturen worden gewaardeerd? In de Oudheid kunnen culturen ruwweg als *sedentair* of *nomadisch* worden onderscheiden. Zo schreef de stadstaat-Griek Herodotus over de nomadische Scythen en analyseerde hij hoe zij een groot en goed georganiseerd Perzisch leger konden verslaan. Door zich in hun nomadische levenswijze te verplaatsen zag hij in hoe die de methoden leverde (guerrilla en verschroeiende aarde, zou men tegenwoordig zeggen), die zo effectief tegen de Perzische invasie bleken. Herodotus maakte als het ware een *antropologische wending*: hij schudde zijn sedentaire cultuur van zich af, probeerde zich in de nomadische cultuur in te leven en concludeerde dat die laatste in allerlei situaties minstens gelijkwaardig is aan de eerste.

De antropologische wending is een van de drie conceptuele pilaren onder Stuurmans betoog: zoek in de bronnen naar voorbeelden daarvan en men zal op ideeën over menselijke gelijkheid en culturele gelijkwaardigheid stuiten. Het tweede concept is de idee van een gemeenschappelijke mensheid. De eerste sporen daarvan zijn

natuurlijk te vinden in religieuze scheppings- en oorsprongsmythen en natuurfilosofische kosmogonieën. Later komen daar biologische theorieën over de menselijke soort bij. Oorsprongsmythen - Adam en Eva - scheppen de idee van een totale mensheid en overbruggen daarmee verschillen tussen culturen. Dat wil nog niet zeggen dat zij daarmee ook een positief

positief gelijkheidsidee tot norm verheffen. De derde conceptuele pilaar is het *temporele regime*. Hoe werd en wordt tijd ervaren? Ruwweg valt de geschiedenis in twee temporele regimes uiteen: het cyclische en het lineaire. De cyclische

tijdsbeleving neemt de geschiedenis waar als een opeenvolging van komen en gaan, van opkomst en verval. De lineaire daarentegen ziet de geschiedenis als een opeenvolging van nieuwe ordeningen en ideeën.

Waardering

In het discours over gelijkheid is onder beide regimes verschil in waardering tussen culturen mogelijk. In de cyclische kan de ene cultuur als neergaand worden beschouwd en de andere als tot bloei komend. Steeds is echter het relativiserende besef aanwezig dat wat nu opkomst is, ooit weer tot verval is gedoemd. Lineair denken constateert verschillen in ontwikkelingsstadia van culturen, maar ziet ook in normatieve zin slechts één richting: de lager ontwikkelde culturen behoren de hoogst ontwikkelde culturen als normdoelstelling te hanteren - om zich zo onder de gelijken te scharen. Tegenwoordig is men geneigd nomadische culturen als lager ontwikkeld te waarderen dan sedentaire cultuur, maar dan redeneert men onder het lineaire temporele regime dat in de Europese Verlichting dominant werd. Confucius en Herodotus dachten niet zo. In hun ogen waren sedentaire en nomadische culturen verschillend maar gelijkwaardig - in elk geval militair gesproken - en beide waren ze onderhevig aan cycli van opkomst en verval.

In de late Middeleeuwen ontdekte Europa de Nieuwe Wereld. De ontdekkers zagen de bewoners van die wereld als *wilden* met een primitieve cultuur. Nomadisch? Ja, dat ook, hoewel ze daarvoor wel eerst hoog georganiseerde sedentaire gemeenschappen moesten vernietigen. Anders dan de Scythen waren dit geen nomaden die militair gevreesd behoeften te worden: dit waren geen gelijkwaardige tegenstanders. Blokkeerde die vaststelling de mogelijkheid tot een antropologische wending? Een van de weinige denkers die daar wel toe in staat bleek bezocht nooit de Nieuwe Wereld: Michel de Montaigne draaide in twee van zijn essays, handelend over de barbaarse wreedheid van de Indiaanse wilden, het perspectief om: hoe zouden deze *wilden* oordelen over de gruwelijke wredeheden die tijdens de zestiende-eeuwse godsdienstoorlogen in Europa waren begaan? Waren die niet minstens even barbaars? Is het niet eigenlijk zo

Foto: Koen van Rossum

De gemeente voor de klas

Politiek en democratie behandelde ik aan de hand van de Amsterdamse gemeentepolitieke actualiteit. Dat was lekker dicht bij huis voor de leerlingen, en ik ging er zonder meer van uit dat dat didactisch voordeel opleverde. Dat viel erg tegen. Ze zagen nooit in waarom bijvoorbeeld zoets moois als een autovrij Amsterdam niet gewoon vandaag nog kon worden ingevoerd. Als je uitlegde dat en waarom niet iedereen daar hetzelfde over dacht en dat dat het wezen van politiek is, dat er gezaghebbende keuzen worden gemaakt, dan wilden ze er verder niets meer van horen. In hun beleving was politiek niet de oplossing van alle narigheid in de wereld, maar de oorzaak. Grote landelijke thema's die aanknopingspunten voor lessen over politiek zouden kunnen leveren waren er met het aantreden van Paars en het einde van de ideologieën ook niet meer. Toen dat met het instorten van de WTC-torens weer wél het geval werd, stond ik al niet meer voor de klas.

Nu integratie en radicalisering politieke hoofdisues zijn geworden kan de gemeentepolitiek weer de focus van Maatschappijleer worden, want het zijn de mensen in de volksbuurten die er de meeste last van ondervinden. De opkomst van het populisme van links en rechts, het uithollen van het gezag, het falen van bestuurders, allemaal onderwerpen die direct de leefomgeving, dus de gemeenten raken. Ook de crisispolitiek van de regering gaat de gemeenten dit jaar hard treffen, maar in de verkiezingsprogramma's van de gemeentelijke partijen zie ik daar weinig van terug. Beloften beloften alom en keuzen maken ze niet. Die programma's bieden dus ook al geen houvast bij de boodschap dat politiek kiezen betekent; en dan bedoel ik niet kiezen als een daad van de kiezers, maar als een opdracht aan de gekozenen.

Positief is dat het dualisme, al heeft het niet mijn voorkeur, de gemeentepolitiek tot een beter voorbeeld maakt van hoe de politiek werkt dan de gemoedelijke afspiegelingscolleges van vroeger. Toen bepaalde de raad wat er moest gebeuren, voerde het beleid zelf uit en controleerde die uitvoering. Er werd dus eigenlijk geen politiek bedreven, er werd bestuurd. Persoonlijk zou ik terug willen naar een deugdelijk, apolitiek gemeentebestuur, maar didactisch is het dualisme een uitkomst.

Grom

dat een ieder barbaars noemt wat van zijn eigen gewoonten afwijkt en blind is voor de barbaarsheid van zijn eigen cultuur?

Verlichting

Stuurman wijdt een belangrijk deel van *De uitvinding van de mensheid* aan de Verlichting. Daarin verschijnt de moderne gelijkheid als een abstract concept: 'De menselijke natuur wordt erin opgevat als de harde schijf die overblijft wanneer men van alle historisch gegroeide sociale conventies abstraheert'. De baanbrekende verlichtingsfilosoof Descartes beredeneerde de fundamentele gelijkheid van de mensen langs drie lijnen: (i) ze zijn gelijk als vrije en autonome, denkende en kennende wezens, (ii) ze zijn gelijk als biologische machines (met sekseverschil als mogelijke uitzondering) en (iii) ze behoren elkaar op grond van de morele natuurwet als gelijken te bejegenen.

Het woord *modern* viel al. De aanhangers van het verlichtingsdenken voelden zich vernieuwers en dus modern. Hun constatering dat niet-Europeanen nog niet door het Licht der Rede waren beschreven impliceerde de opvatting dat Europa op de rest van de wereld voorlag; een opvatting die overigens een sterke impuls aan het temporele regime van het lineair historisch denken gaf. Natuurlijk eiste de vraag naar het waarom van de achterstand van niet-Europese volken een verklaring, en bovendien een andere dan de oude religieuze van het nog niet aanvaard hebben van het christendom. Naast klimatologische omstandigheden leken voor die verklaring uiterlijke verschillen tussen mensen plausibel. Bij alle gelijkheidsdenken doemde hier haar racistische negatie op - evenzeer een product van de Verlichting. Het is niet overdreven te stellen dat racisme honderdvijftig jaar lang, gedurende de negentiende en de eerste helft van de twintigste eeuw, zijn negatieve stempel op het discours over menselijke gelijkheid drukte. Gegeven het kritische vernuft van de Verlichting is het hoogst verbazingwekkend hoezeer dat de rassendenkers in de steek heeft gelaten. Stuurman vergeet niet de schedelmeters te memoreren die in een miniem kleinere gemiddelde schedelinhoud van zwarten in vergelijking tot die van blanken de verklaring lazen voor

hun veronderstelde intellectuele achterstand (de meetresultaten zijn overigens hoogst twijfelachtig). Terwijl op de planken van hun laboratoria toch ook vele Neanderthaler-schedels lagen die circa 15 procent meer inhoud hebben dan schedels van blanken. Dit meetresultaat zou ten minste de vraag hebben moeten oproepen of de blanke rasvariant van de homo sapiens dan niet een gedegeneerde Neanderthaler is.

Zo valt de Verlichting, als het om gelijkheid gaat, uiteen in twee tegengestelde delen: een positieve, zoals verwoord in de *Declaration of Independence*, en een negatieve van rasdenken. Die konden lijnrecht tegenover elkaar staan - denk aan de emancipatiestrijd van de zwarte Amerikanen - maar de racistische praktijk liet zich soms ook tamelijk conflictloos met gelijkheidstheorie verenigen (zie Jefferson). Pas halverwege de twintigste eeuw begon in bredere kring de notie door te dringen dat '[...] ras een politiek en cultureel concept in biologische vermomming [is]'. Voor *sekse* geldt uiteraard hetzelfde. Stuurman zegt het niet met zoveel woorden, maar in het intellectuele discours van de Verlichting lijkt antiseksistisch gelijkheidsdenken veel meer een achterhoedegevecht te zijn (geweest) dan antiracistisch gelijkheidsdenken.

Nieuwe argumenten

Na een wereldoorlog die qua barbaarsheid zijn gelijke niet kent en die aan een irrationeel, pathologisch racisme een hoogontwikkeld doelrationalisme verbond, gericht op genocidale destructie, draaiden in het gelijkheidsdebat uiteindelijk de rollen om. Waar eerst gelijkheid argumentatie tegen een zelfovertuigd racistisch en/of seksistisch ongelijkheidsstandpunt vereiste, werd het nu de ongelijkheidsidee die argumenten tegen evidente gelijkheid moest leveren. Nieuwe argumenten, want de onjuistheid van de oude was zowel wetenschappelijk als politiek en moreel even afdoende als gruwelijk aangetoond. Die rolwisseling maakte de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens mogelijk, waarvan Artikel 1 van de Nederlandse Grondwet als een afgeleide kan worden beschouwd. Met de kritiek dat dergelijke teksten slechts symboolpolitiek zijn, maakt Stuurman korte metten: hoezeer het voor velen ook mag schorten aan

mogelijkheden tot werkelijke uitoefening van de erin verwoorde gelijkheidsrechten, als canonieke teksten leggen ze een onmisbaar fundament onder het gelijkheidsdiscours. Een duidelijk voorbeeld daarvan geeft hij zelf als hij ingaat op het debat tussen cultuurrelativisten en cultuuruniversalisten. De laatsten kunnen niet anders dan redeneren binnen het temporele regime van de lineaire geschiedenis. Daarin verschijnt op Orwelliaanse wijze gelijkheid als een stadium dat degenen die op achterstand zijn gezet nog moeten bereiken: jullie kunnen ook gelijk worden, als jullie maar net zo worden als wij. Cultuurrelativisme, het woord zegt het al, kan ook dat temporele regime relativeren, nu juist omdat een dergelijk regime culturele kenmerken heeft. Maar pas op: cultuurrelativisme sluit niet ook ethisch relativisme in. Cultuurrelativisme baseert zich op de gelijkheidsidee en laat die tot uiting komen in de stelling van gelijkwaardigheid van verschillende culturen. Men kan evenwel de idee van gelijkheid niet overeind houden zonder de morele natuurwet van het als gelijke behoren te bejegenen van de ander, tot absoluut en universeel uitgangspunt te maken.

Baanbrekend

De uitvinding van de mensheid is een monumentaal werk. Het is baanbrekend: nog niet eerder verrichtte iemand een dergelijk omvattend onderzoek naar de geschiedenis van de gelijkheidsidee. Stuurmans conceptuele aanpak is vernieuwend en doeltreffend, met name de wijze waarop hij die temporele regimes in zijn analyses betreft. Bovendien, en niet onbelangrijk, is *De uitvinding van de mensheid* heel goed geschreven. De kleine pedanterie die hij zich in de subtitel veroorlooft - wat is er kort aan een *korte wereldgeschiedenis van het denken over gelijkheid en cultuurverschil* van 573 dichtbedrukte bladzijden op groot formaat? - moet hem worden vergeven. ◀

Wilt u op dit artikel reageren, stuur dan een e-mail naar:
h.vanderheijde@maatschappijenpolitiek.nl.

Siep Stuurman, *De uitvinding van de mensheid. Korte wereldgeschiedenis van het denken over gelijkheid en cultuurverschil*, Bert Bakker, Amsterdam, 2009, 576 pagina's, ISBN 9789035134935, prijs: € 49,95

Verslag van bezoek aan De Haagse Tribune

'De Tweede Kamer vind ik stoer'

Nella Star

Woensdagochtend 11 november 2009, vijf uur. De wekker van Nella Star gaat af... een beetje vroeg. Voor de zevende keer gaat zij met een bus vol vmbo-leerlingen van Apeldoorn naar Den Haag voor een bezoek aan De Haagse Tribune. Op de vraag wat de leerlingen die dag verwachtten, antwoorden zij: 'Debat in de Tweede Kamer meemaken, bekende mensen zien, handtekening van Balkenende op mijn gipsarm, lol en gezelligheid, shoppen, Geert Wilders zien... omdat hij de buitenlanders eruit wil gooien.'

Klokslag zeven uur vertrekken we van school. Er gaan drie docenten mee. Na een lange busreis arriveren we rond kwart voor tien bij Café Dudok. De leerlingen zijn in twee groepen gesplitst. Elke groep heeft een begeleider van de Haagse Tribune. De Haagse Tribune is gevestigd op een fraaie functionele locatie. In de grote ontvangstruimte bevinden zich vier lcd-schermen met een liveverbinding met de Eerste en Tweede Kamer. Er staat een maquette van het

Binnenhof. Aan de wand hangen grote affiches met daarop de namen van de scholen en ROC-groepen die vandaag een programma volgen. De ontvangst doet een goede voorbereiding en organisatie vermoeden en dat vermoeden wordt bevestigd. Vanuit de ramen is er een mooi zicht op de daken van de Kamergebouwen en Ridderzaal.

Programma

Er zijn vijf lesruimten. Omdat mijn leer-

foto's: Nella Star

De Haagse Tribune

De Haagse Tribune heeft na de start in september 2006 direct een enorme vlucht genomen. Binnen 36 uur na de opening van de eerste inschrijving was het programma tot en met december volgeboekt: dertig klassen en een enorme wachtlijst. In 2007 vond een uitbreiding naar drie groepen per dag plaats. Vanaf november 2008 heeft De Haagse Tribune een eigen ruimte aan de Hofweg en kunnen vijf klassen per dag worden ontvangen.

In 2006 waren de eerste groepen begeleiders medewerkers en oproepkrachten van het Instituut voor Publiek en Politiek. In de zomer van 2008 werden voor het eerst speciale begeleiders voor het programma van De Haagse Tribune geworven. Er zijn anno 2010 zestien parttime-begeleiders in dienst, die dit werk naast hun werk doen.

Het aantal leerlingen dat aan de cursus deelneemt groeit gestaag; van 2.000 leerlingen in 2006/2007 tot 7.000 leerlingen in 2007/2008 en 25.000 deelnemers in 2008/2009. Dit schooljaar worden minstens 25.000 leerlingen verwacht. Het is de bedoeling om in 2010/2011 naar 40.000 leerlingen te groeien. Het Ministerie van Binnenlandse Zaken heeft geld voor extra ruimte beschikbaar gesteld. De Haagse Tribune wordt door het ministerie op dit moment gezien als één van de belangrijkste proeftuinen voor het nog op te richten Huis voor Democratie en Rechtsstaat.

lingen voor hun keuzevak Maatschappijleer 2 examen moeten doen in de onderwerpen *Politiek en Beleid* en *Criminaliteit en Rechtsstaat* heb ik voor het programma *Het Recht* gekozen. Ons programma begint om tien uur met een uitleg over het Nederlandse rechtssysteem. Aan de hand van een casus worden leerlingen actief betrokken. Bij

Ervaring Nella Star

'Den Haag' is voor mijn basis- en kaderleerlingen, vierdeklassers, een ver-van-mijn-bedshow.. Sowieso zijn de meesten nog nooit in Den Haag geweest. Kosten van deelname zijn 20 euro (buskosten). Vóór 2006, toen De Haagse Tribune nog niet actief was, heb ik drie keer zelf een Den Haag bezoek georganiseerd. Dat was een hele klus en veel prijziger om alle relevante items in één dag te kunnen stoppen. Vele dagdelen waren vaak al een half jaar van tevoren bezet: Ridderzaal, Gevangenpoort, Tweede Kamer met een ontvangst door Mirjam Sterk in de CDA-fractiekamer. Eén keer werd het bezoek aan de Hofstad een dag tevoren afgebeeld vanwege de komst van de Russische president Vladimir Poetin en alles voor het bezoek aan Den Haag kon weer opnieuw worden opgestart. Sinds 2003 zijn de veiligheidsmaatregelen zeer verscherpt. Waar de eerste jaren nog een camera en dictafoon in het Tweede Kamergebouw mocht worden meegenomen, mag nu helemaal niets meer mee.

conflictoplossing kunnen ze kiezen voor uitpraten, bezwaar, protest, stemmen, gezag, politie, advocaat en dergelijke. Er worden vragen gesteld, waarbij een goed antwoord met een één eurocentje wordt beloofd. Degene met de meeste centen aan het eind van de dag krijgt een kleine prijs (dat werkt motiveerend!). Gedurende een half uur vertelt een *echte* kantonrechter over zijn werk als rechter. Na de lunch bezoeken we de Tweede Kamer, publieke tribune en Ridderzaal en volgt een film en rollenspel over een strafrechtszaak. Hierbij spelen leerlingen de rol van rechter, advocaat, officier van Justitie, politie, getuige. De dag wordt om vier uur afgesloten met een discussie en vragen.

Succes

Met de leiding van De Haagse Tribune heb ik afgesproken dat de leerlingen niet een half, maar een héél uur pauze krijgen, want een dag van 10 tot 4 uur is een opgave voor basis- en kaderleerlingen. Bij het plaatsnemen op de tribune blijkt dat een Tweede Kamerdebat helaas net is geschorst. Tijdens de tweede helft van de middag ontstaat spontaan een lange discussie over 'Jeugdzorg', echtscheiding, vandalisme, criminaliteit; zaken waar relatief veel leerlingen zelf mee te maken hebben. Om vier uur vertrekt de bus weer richting Apeldoorn. Het is altijd weer een beetje afwachten hoe mijn leerlingen zich op een dergelijke dag van lang zitten, luisteren en discussiëren gedragen. Ik heb hen kunnen complimenteren: het is prima gegaan! ◀

Ervaringen van leerlingen

'Interessant maar wel een lange dag.'

'De Tweede Kamer en de Ridderzaal lijken veel kleiner dan op televisie.'

'De Ridderzaal ruikt muf.'

'Leuk om met een echte rechter te kunnen praten.'

'Men zegt dat Nederland geen rechts-extremistische partijen heeft maar het begint er nu wel een beetje op te lijken met Wilders.'

'Iedereen deed gezellig mee. Beter dan verwacht. Ik dacht eerst dat het heel erg saai zou zijn omdat het over politiek ging. Ik heb absoluut niks met politiek, maar wat onze begeleider ons in de Tweede Kamer heeft uitgelegd vond ik heel interessant.'

'Onze begeleider weet heel veel van politiek en zo. Ik snap niet dat je je daarin wilt verdiepen.'

'We moeten meer tijd hebben om te winkelen. Er waren wel leuke jongens in de andere lokalen van DHT (mijn groep bestaat voornamelijk uit meisjes).'

'De Tweede Kamer vond ik stoer.'

'(Basis leerling die de rechterrol speelde) Ik weet één ding: dat ik een goede rechter kan worden. Ik heb mijn haar speciaal in een scheiding gedaan.'

'Ik heb niks met politiek. Ik ben alleen voor Geert Wilders, dat weet ik.'

'Er waren heel veel buitenlanders in Den Haag. Heel veel. Vandaar ook zoveel politie hè?'

'Ik snap politiek nu wel iets beter.'

'Geen enkele politicus gezien, wel de voorzitter. Jammer.'

'Ik heb nog nooit zoveel politiek op één dag gezien.'

Geknipt

Kinderen te vrij opgevoed

Kinderen worden te vrij opgevoed. Dat vindt 63 procent van de Nederlanders, blijkt uit een onderzoek van bureau Motivaction. Ook zeggen bijna evenveel mensen (62 procent) dat het opvoeden van kinderen vandaag de dag ingewikkelder is dan vroeger. Daardoor heeft de jeugd van tegenwoordig weinig interesse voor politiek en milieu. Bovendien zijn jongeren vooral met zichzelf bezig.

Motivaction bestaat 25 jaar en heeft een jubileumboek uitgegeven over 'de jeugd van tegenwoordig': de grenzeloze generatie. Het bureau concludeert dat de generatie geboren na 1986 steeds individualistischer en vrijer wordt, en wijkt dat aan de opvoeding. (Bron: www.nos.nl, 30 november 2009)

Schoolmanagers tegen doorwerken docenten

Slechts een klein deel van de schoolmanagers in het basis- en voortgezet onderwijs vindt dat leraren na hun tweeënzestigste jaar moeten doorwerken. Meer dan de helft vindt het lerarenberoep daarvoor te zwaar, blijkt uit een enquête van het Sectorbestuur Onderwijsarbeidsmarkt (SBO). Het sectorbestuur concludeert dat scholen nog niet klaar zijn voor langer doorwerken. Ze bieden de oudere leerkrachten vooral ontzietmaatregelen, zoals extra vrije dagen en deeltijdpensioen, en leggen nog onvoldoende nadruk op loopbaanontwikkeling. Ze

verlichten ook vaak hun taken, maar beoordelen dat als weinig effectief. 'Door meer aan scholing en ontwikkeling voor vijftigplussers te doen kunnen scholen het werken tot aan de AOW aantrekkelijker maken', meent SBO-directeur Freddy Weima. Schoolleiders denken echter dat de betrokken leerkrachten daar niet voor openstaan. Kunnen ze langer doorwerken, dan is dat winst voor de kwaliteit van het onderwijs en het verminderen van het lerarentekort, stelt Weima. Werkgevers en vakbonden hebben zich in het Actieplan Leerkracht verplicht om afspraken te maken over levensfasegericht personeelsbeleid. (Bron: *Trouw*, 22 december 2009)

Brits parlamentslid Malcolm Wicks (Labour) meent dat milieuwaarden 'uitstekende aanvullende onderwijsmiddelen zijn in lessen Natuurwetenschap, Maatschappijleer en Aardrijkskunde' en dat door het opnemen van die kennis 'kinderen hun ouders zullen willen gaan opvoeden'. (www.groene.nl, 6 januari 2010)

Leerlingen hebben het te druk

Scholieren in het voortgezet onderwijs hebben het te druk, vinden zij zelf. Leraren werken volgens hen echter niet hard genoeg. Docenten die te laat proefwerken nakijken, zorgen voor de grootste ergernis onder scholieren: 'Leraren beseffen waarschijnlijk niet dat wij het ook druk hebben, maar dat wij ons proefwerk wel op tijd moeten maken'. Ruim 4.800 scholieren, vooral havisten en vwo'ers, vulden op de website *scholieren.com* een enquête in over hun ergernissen. Behalve over te laat nagekeken proefwerken klagen scholieren het meest over te lange schooldagen en te veel huiswerk. Een les die uitvalt zien zij als een verlichting van hun werkweek; bijna niemand ergert zich daaraan.

Echt ontevreden zijn de scholieren niet. Gemiddeld geven zij hun school een 6,5. Vooral hun klasgenoten kunnen haast geen kwaad doen. Docenten scoren duidelijk hoger op de lijst met grootste ergernissen; als ze te streng straffen, ongeïnteresseerd zijn, of als ze stinken of leerlingen voortrekken. (Bron: *Trouw*, 6 januari 2010)

'Ik geef les sinds het begin van dit schooljaar, en dat is me tot nog toe uitstekend bevallen. Maar nu ik zelf in de wereld van het onderwijs ben beland, maak ik me nog meer zorgen over het onderwijs dan ik voorheen al deed.' (Bart Jan Spruyt, bartjanspruyt.blogspot.com)

Integratie in tien trends

De afgelopen jaren hebben velen hun zorg uitgesproken over de integratie van niet-westerse groepen in dit land. Die zou mislukt zijn, is in veel commentaren te horen. Anderen stellen dat het juist goed gaat met de integratie, al hoor je die geluiden steeds minder. Beide stellingnamen zijn wat Jaco Dagevos en Mérove Gijsberts van het Sociaal en Cultureel Planbureau betreft niet juist. Je kunt niet zonder meer beweren dat de integratie geslaagd of mislukt zou zijn, omdat niemand precies weet wat er onder integratie moet worden verstaan.

Een tweede reden waarom je niet kunt spreken over geslaagd of juist mislukt is dat het nooit alleen goed of slecht gaat, maar dat het altijd goed én slecht gaat.

Dagevos en Gijsberts noemen tien trends in integratie (van ongunstig naar gunstig): Hoog aandeel verdachten onder niet-westerse groepen - Opvattingen over moslims tussen 1995 en 2005 verslechterd - Oplopende (jeugd) werkloosheid - Hardnekkige ruimtelijke en sociale segregatie - Onderwijs: voortgang, maar achterstand is nog groot - Steeds meer niet-westerse migranten spreken Nederlands - Daling van de huwelijksmigratie - Meer migranten in de middenklasse - Modernisering: later moeder en minder kinderen - Instroom in hoger onderwijs uit migrantengroepen.

Deze tien trends wijzen op een enorme variëteit in uitkomsten, die het onmogelijk maken te zeggen of de integratie is geslaagd of juist mislukt. Er is voortgang, maar ook sprake van hardnekkige achterstand en forse problemen. Zowel degenen die stellen dat het met de integratie de foute kant op gaat als zij die menen dat Nederland een integratiemachine is, presenteren een eenzijdig beeld.

(Bron: *de Volkskrant*, 16 januari 2010)

Lesmateriaal

Thema's op gemeentelijk niveau

- Winkeltijden (o.a. koopzondag en avonden)
- Trouwambtenaren
- Koffieshops
- Horeca
- Sociale woningbouw
- Afvalverwerking
- Daklozenopvang
- Gebruikersruimten
- Zuipketen
- Jeugdvoorzieningen (speeltuinen, hangplekken, skatebanen, buurthuizen)
- Ouderenvoorzieningen
- Verkeersveiligheid
- Sport
- Werkloosheid
- Groen
- Scholen
- Bibliotheken
- Belastingen
- Cultuur
- Milieu

Een eigen stemwijzer

Op het moment van schrijven hebben zich veertig gemeenten aangemeld voor de *StemWijzer*, die voor de komende gemeenteraadsverkiezingen door het Instituut voor Publiek en Politiek wordt samengesteld. Dat is nog geen 10 procent van het totaal aantal gemeenten. Altijd als er verkiezingen aankomen, laat ik mijn leerlingen de *StemWijzer* maken. Vooraf vraag ik op welke partij ze zouden willen stemmen, om vervolgens het antwoord met hun *StemWijzer*-advies te vergelijken. Door de *StemWijzer* krijgen leerlingen een redelijk idee welke partij het beste met hun eigen standpunten overeenkomt.

Alternatief

Als het aantal *StemWijzer*-aanmeldingen van gemeenten niet snel groter wordt, zullen veel docenten naar iets anders op zoek moeten. Ze kunnen gemeenteraadsleden in de les uitnodigen voor een toelichting over de gemeentelijke politiek en een beantwoording van vragen van leerlingen. Ook kunnen docenten een forumdebat tussen jongerenafdeling van de politieke partijen organiseren (of dit door leerlingen laten organiseren). Veel gemeenten hebben overigens een speciaal programma voor jongeren, waarbij ze een rondleiding door het gemeentehuis en de raadszaal krijgen, al dan niet gekoppeld aan een bezoek aan een gemeenteraadsvergadering. Laat de leerlingen in elk geval meedoen aan de Scholierenverkiezingen, die rondom de gemeenteraadsverkiezingen worden gehouden.

Een eigen stemwijzer

De lage opkomst voor de *StemWijzer* inspireerde mij tot een nieuw lesidee. Ik laat mijn leerlingen als voorbereiding op de scholierenverkiezingen een eigen stemwijzer maken. De leerlingen worden verdeeld over de politieke partijen die in de gemeente meedoen. Aan de hand van thema's die in de gemeentepolitiek aan bod komen, zoeken de verschillende groepen leerlingen de standpunten van hun politieke partij uit. In het kadertje is een twintigtal thema's op een rij gezet. Kies daaruit vijf tot tien thema's uit die tijdens de komende verkiezingen in uw gemeente een rol spelen.

Stap 1 - Standpunten uitzoeken

In de verkiezingsprogramma's kunnen de leerlingen de standpunten van de partijen opzoeken. Die zijn, meestal met een overzicht van de speerpunten, te vinden op de websites van de partijen. De docent kan de leerlingen ook vragen om een (kandidaat-)gemeenteraadslid te interviewen. Om te voorkomen dat partijen door leerlingen worden belaagd kan de docent ook gemeenteraadsleden benaderen om leerlingen de kans te geven vragen te stellen.

Stap 2 - Posters als stemwijzer

De leerlingengroepen verwerken de standpunten over de thema's in een duidelijke poster. De posters vormen de basis voor de stemwijzer. Leerlingen bekijken de verschillende posters en maken per thema een top drie. De partij waarmee de leerling het meest eens is krijgt drie punten, de tweede partij twee punten en de derde één punt. De stem van de kiezer wordt niet alleen door concrete standpunten bepaald. Ook de prioriteit die hij een thema geeft is van belang. Laat de leerlingen daarom een rangschikking maken van de thema's waarover standpunten zijn opgezocht. Het thema dat een leerling op de eerste plaats zet, scoort het dubbele aantal

punten. Gebruik hiervoor de tabel op de volgende bladzijde. Vul in de eerste horizontale rij de partijen in die in uw gemeente meedoen. In de eerste verticale kolom moeten de leerlingen de thema's invullen waarover ze de standpunten hebben verzameld. Nadat de leerling alle thema's is langsgegaan, telt hij de punten bij elkaar op. De partij met de meeste punten is zijn *winnende* partij van de stemwijzer.

Stemmen met je voeten

Met deze opdracht wordt vooral aandacht aan de standpunten van de politieke partijen besteed. Als introductie op of als afsluiting van deze stemwijzer kan de docent verduidelijken hoe de gemeentelijke politiek functioneert. Een spannende manier om dit te doen is 'stemmen met je voeten'. Op de website www.maatschappijenpolitiek.nl vindt u meer informatie en een aantal stellingen waarover (met de voeten) kan worden gestemd. ◀

Christine Elout

Stem wijzer!

Op welke partij zou jij bij de gemeenteraadsverkiezingen stemmen? In de afgelopen les heb je samen met je groep de standpunten van een politieke partij onderzocht. Deze standpunten hebben jullie in een poster verwerkt. In deze les ga je uitzoeken op welke politieke partij jij tijdens de Scholierenverkiezingen je stem zou willen uitbrengen. In het lokaal hangen de posters van alle politieke partijen die aan de verkiezingen in jouw gemeente meedoen. Met welke politieke partij ben jij het meest eens?

Stap 1 - Welke thema's vind jij het belangrijkste?

Elke groep heeft de standpunten van de partij over vijf thema's uitgezocht. Zet deze thema's hieronder op volgorde van belangrijkheid. Op nummer 1 komt het thema dat jij het meest belangrijk vindt. Op nummer 5 het thema dat jij het minst belangrijk vindt.

- 1: .....
- 2: .....
- 3: .....
- 4: .....
- 5: .....

Stap 2 - Voorspel je eigen partij

Op welke partij zou je stemmen zonder dat je de stemwijzer hebt gemaakt? Geef een goede reden waarom je juist op deze partij wilt stemmen.

Partij: .....

Reden: .....

Stap 3 - Een ronde langs de posters

Bekijk de posters van de politieke partijen. Lees de standpunten van de partijen.

Stap 4 - Met welke politieke partij ben jij het meest eens?

Bekijk nu per thema de standpunten. Doe dit in de volgorde die je bij stap 1 hebt neergezet. Per thema maak je steeds een top drie. De partij waarmee het het meest eens bent, geef je drie punten. De partij waarmee je het daarna eens bent, geef je twee punten en de partij daarna krijgt één punt. Vul je punten in onderstaand schema in.

Let op: het thema dat jij het belangrijkste vindt, krijgt het dubbele aantal punten.

	Partij 1	Partij 2	Partij 3	Partij 4
Thema: (telt 2 keer!).....	.....	.....	.....	.....
Thema:	.....	.....	.....	.....
Thema:	.....	.....	.....	.....
Thema:	.....	.....	.....	.....
Totaal punten:	.....	.....	.....	.....

Stap 5 - Analyse

Welke partij komt uit jouw stemwijzer? Is dit een andere partij dan je bij stap 2 hebt ingevuld? .....

Op welke partij ga je je stem uitbrengen tijdens de Scholierenverkiezingen? Geef één goede reden waarom je deze partij kiest.

.....

Recensie

Harm Ramkema, **Politiek in Nederland**, Instituut voor Publiek en Politiek, Amsterdam, 2009, ISBN 978-90-6473-432-8, 96 pagina's, prijs: € 8,95

Burgers ook schuldig aan kloof

Hans van der Heijde

Hoe werkt het Nederlandse kiesstelsel? Hoe wordt de regering gevormd, en hoe een college van burgemeester en wethouders? Hoe komt een wet tot stand? Wat doet de provincie? Simpele vragen? Natuurlijk. Toch weten (te) veel mensen er niet het (precieze) antwoord op. Zelfs al maakte staatsinrichting deel uit van hun voortgezet onderwijs.

Een meerderheid van mijn studenten aan de lerarenopleiding (Geschiedenis en Maatschappijleer nota bene) maakt bij een instaptoets stampot van de Nederlandse staatsinrichting: 'Zijn Kamerleden dan niet ministers? Goh, dat wist ik niet!'. Dat is niet een probleem van nu, die ervaring beleef ik al meer dan een kwart eeuw.

Kloof

Een kloof tussen burgers en politiek? Als die er al is moet dat ook de burgers worden verweten. Althans die burgers die amper weet hebben van het hoe en wat van de staatsinstituten en de procedures van politieke besluitvorming. Dat verwijt

mag des te sterker worden geuit als er materiaal voor handen is met behulp waarvan daar gemakkelijk inzicht in is te krijgen voor iedereen die kan lezen. Dat materiaal is er. Harm Ramkema herzag eerdere publicaties van het Instituut voor Publiek en Politiek op dit terrein tot *Politiek in Nederland*. Het betreft een handzaam boekje van 96 bladzijden dat zonder moeilijk te doen uitlegt hoe de Nederlandse staat in elkaar zit, wie en wat welke verantwoordelijkheden en bevoegdheden heeft en hoe politieke besluitvorming verloopt.

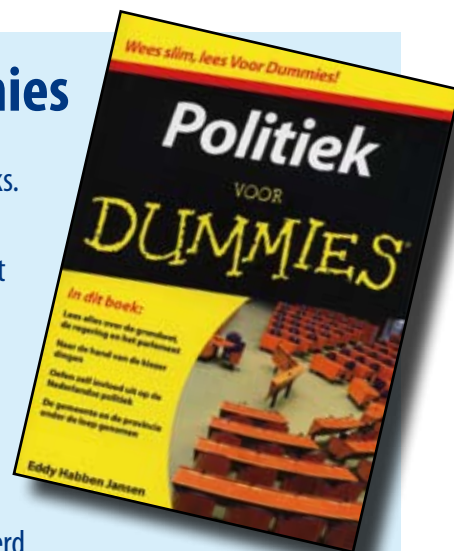
Burgerschap

Politiek in Nederland zou aan iedere burger in spe moeten worden uitgereikt. Als burgerschap een soort rijbewijs is, dan biedt dit boekje de stof voor het theorie-examen. Met andere woorden: verplichte kost voor alle burgers in spe en voor burgers die af en toe toch nog even willen nakijken hoe het ook alweer zat. Schrijf het dus voor aan alle leerlingen van het voortgezet onderwijs! Kritiek? Nauwelijks. Wat mij betreft had de Europese Unie wel iets steviger mogen worden aangezet. In plaats van met drie overheidsniveaus zijn er feitelijk vier: de Europese Unie mag als een vierde, supranationaal overheidsniveau gelden. Hoe dan ook, de Europese Unie staat erin en wordt op een voor ieder inzichtelijke manier behandeld. Dit boekje hoort in elk schoolboekenpakket. ◀

(advertentie)

Politiek voor Dummies

Een nieuw deel in de Voor Dummies-reeks. Auteur Eddy Habben Jansen, adjunct-directeur van het IPP, gaat in op de meest gestelde vragen over onder andere het ontstaan van het politieke bestel, de regels en structuren, de rol van Kamerleden, hoe besluiten tot stand komen en wie dat proces beïnvloeden. Een ideaal handboek voor iedereen die geïnteresseerd is in politiek, zich afvraagt hoe de politiek werkt of misschien zelf politiek actief wil worden. Omvang: 328 pagina's, prijs: € 27,95. Ook te bestellen via www.bol.com

Veelvoorkomende vragen aan de NVLM

Het bestuur van de Nederlandse Vereniging van Leraren Maatschappijleer (NVLM) ontvangt vaak vragen van docenten Maatschappijleer. Na enig denkwerk en overleg weet het bestuur vaak wel een antwoord te geven. U vindt op deze pagina een aantal vragen en antwoorden. Misschien ziet u een vraag waar u ook al jaren het antwoord op zoekt.

Maatschappijleer in havo/vwo-3?

Morgen heb ik een gesprek met de directie van mijn school over een voorstel van aanpassing van de lessentabel. Om goed beslagen ten ijs te komen leg ik de situatie even aan de NVLM voor. Het voorstel is om één uur Maatschappijleer te gaan geven in havo-3 en in vwo-3. De resterende uren blijven dan in de vierde klas. In een brief die ik direct heb gestuurd heb ik gezegd dat Maatschappijleer in de Tweede Fase thuishoort, het maakt onderdeel uit van het gemeenschappelijk deel van alle profielen. Men kan het vak dus niet zo maar in het derde jaar plaatsen. Zijn er nog meer argumenten aan te voeren? Ik vind het zelf te gek voor woorden.

Antwoord van de NVLM

Het NVLM-bestuur vindt ook dat Maatschappijleer niet in de derde klas van havo en vwo thuishoort. Mogelijke argumenten die u kunt aanvoeren zijn:

- Het programma Maatschappijleer is geschreven voor de Tweede Fase voor leerlingen die het derde leerjaar hebben afgerond, zowel qua moeilijkheidsgraad als qua abstractie. Het is nadelig voor die leerlingen om dit niveau al in de derde klas te vragen. De ervaring leert ook dat het behandelen van bijvoorbeeld de politieke stromingen in de derde klas minder aanslaat dan in de vierde.
- De schoolexamenonderdelen die in het combinatiecijfer in de slaag-zakreg-

ling meetellen zouden al in het derde leerjaar worden afgenomen. Scholen vinden dat in de vierde klas al erg snel, in de derde lijkt ons dat ronduit onwenselijk.

Invoering Maatschappijwetenschappen

Als docent Maatschappijleer probeer ik op mijn school Maatschappijwetenschappen in te voeren. De schoolleiding zou graag het volgende willen weten:

1. Kan Maatschappijwetenschappen Maatschappijleer vervangen? Op mijn school wordt nu het verplichte vak Maatschappijleer met een schoolexamen in havo-5 en vwo-5 afgesloten. Kunnen leerlingen zodra Maatschappijwetenschappen is ingevoerd, één jaar Maatschappijwetenschappen volgen, en het dan afsluiten met een schoolexamen, of moeten de vakken naast elkaar blijven bestaan?
2. Is er een grove schatting te maken van het percentage leerlingen op vwo en havo dat voor Maatschappijwetenschappen kiest? Is er een percentage te geven van scholen in Nederland dat het vak aanbiedt?

Antwoord NVLM

Goed om te lezen dat u Maatschappijwetenschappen op uw school wilt proberen in te voeren! Hier volgen antwoorden op uw vragen:

1. Maatschappijwetenschappen kan Maatschappijleer niet vervangen.

Heeft u aanvullingen op onze antwoorden of heeft u andere vragen over het vak waarop u een antwoord zoekt, stuur dan een e-mail naar de secretaris van de NVLM Coen Gelinck (coengelinck@nvml.nl).

Het zijn twee afzonderlijke vakken die ook afzonderlijk op het diploma moeten worden vermeld. Nu is er nog wel enige overlap, maar dat zal ongetwijfeld veel minder zijn na invoering van het nieuwe examenprogramma Maatschappijwetenschappen van de Commissie Schnabel.

2. Hoeveel leerlingen gemiddeld op een school Maatschappijwetenschappen kiest is moeilijk te zeggen. Wij hebben daar geen landelijke cijfers over. De situatie zal sterk verschillen per school, afhankelijk van de mogelijkheden om het vak te kiezen en concurrentie van andere vakken. Het percentage scholen dat Maatschappijwetenschappen aanbiedt staat in een peiling van het Tweede Fase Adviespunt: havo 31 procent, atheneum 27 procent en gymnasium 42 procent (zie: www.tweedefaseloket.nl/peiling/index.php).

De NVLM heeft een stuk geschreven met tips voor een succesvolle strategie om Maatschappijwetenschappen op school in te voeren. Leden kunnen dit stuk opvragen bij de secretaris van de NVLM (coengelinck@nvml.nl).

Participatiegraad

Het is in verband met mijn scriptie over de status van Maatschappijleer dat ik de NVLM benader. Kunt u mij vertellen wat de participatiegraad van de Nederlandse maatschappijleerdocenten bij de NVLM is? Hoeveel (procent) van de huidige Maatschappijleerdocenten is lid van de NVLM?

Antwoord van de NVLM

De NVLM heeft ongeveer 550 leden, wij weten echter niet hoeveel docenten Maatschappijleer er in totaal zijn. Wellicht kunt u het aantal mensen dat lid is van de *community Maatschappijleer* (Kennisset) als indicatie nemen, maar het is maar de vraag hoeveel dat zegt over het totaal aantal leraren Maatschappijleer. Bij de *community* staat de teller nu op 2.865 leden. Misschien kan het ministerie van Onderwijs u iets over aantallen docenten per vak vertellen?

Coen Gelinck, secretaris NVLM

NVLM 40 jaar!

De Nederlandse Vereniging van Leraren Maatschappijleer (NVLM) werd opgericht op 19 september 1970. Wij vieren dit jaar dus onze veertigste verjaardag. Het bestuur is van plan dit jubileum niet ongemerkt te laten passeren. Een commissie van bestuursleden en niet-bestuursleden zal zich buigen over de vorm waarin dit feestje wordt gegoten. In elk geval hopen wij in het najaar van 2010 bij veertig jaar NVLM stil te staan. Als u een bijdrage aan de organisatie van het jubileum wilt leveren, kunt u dat laten weten door een e-mail te sturen aan de secretaris: coengelinck@nvlm.nl.

Gammacanon van start

Na het succes van de Bètacanon, een vijftigdelige serie in *de Volkskrant* over natuurwetenschappelijke onderwerpen, startte dezelfde krant op 2 januari een serie van vijftig afleveringen over de maatschappijwetenschappen. In 2010 vindt u elke zaterdag een artikel in het katern 'Kennis' met belangrijke kennis uit de maatschappijwetenschappen. Het NVLM-bestuur heeft in 2008 het initiatief genomen om sociologen, politicologen en antropologen te mobiliseren en *de Volkskrant* warm te maken voor het idee van een canon, dat ongetwijfeld uitstekend lesmateriaal zal opleveren over (bijvoorbeeld) het geven van geschenken, civilisatie en verzuiling. Paul Schnabel, directeur van het Sociaal en Cultureel Planbureau, is voorzitter van de commissie die bepaalt wat iedereen van de maatschappijwetenschappen moet weten. Naast bovengenoemde wetenschappen komen ook de Economie en de Psychologie in de gammacanon aan bod.

Profielwerkstukwedstrijd Maatschappijwetenschappen 2010

Dit jaar organiseert de NVLM voor de vierde keer de profielwerkstukwedstrijd. De beste profielwerkstukken, (deels) geschreven voor Maatschappijleer of Maatschappijwetenschappen, maken wederom kans op een *hoge* prijs. U kunt het havo- of vwo-werkstuk van uw leerling(en) tot 1 april 2010 insturen naar profielwerkstuk@nvlm.nl. U mag ook meerdere werkstukken insturen. Een vakkundige jury van docenten en sociale wetenschappers beoordeelt de werkstukken. Zie voor uitgebreide informatie en het deelnameformulier:

www.nvlm.nl/wedstrijd.

Ook dit jaar winnen de schrijvers van de beste werkstukken - letterlijk en figuurlijk - een prijs op niveau. Met een prominente Nederlander kunnen ze bovenin de Euromast, op 185 meter hoogte, de maatschappij van bovenaf bezien en over hun profielwerkstuk praten. Dit alles onder het genot van een feestelijk diner. De wedstrijd wordt mogelijk gemaakt door de faculteiten Sociale Wetenschappen en/of Managementwetenschappen van de Vrije Universiteit Amsterdam, de Erasmus Universiteit Rotterdam, de Universiteit Leiden, de Radboud Universiteit Nijmegen, de Rijksuniversiteit Groningen en de Universiteit Utrecht.

Lio-dag Maatschappijleer

Op 29 maart 2010 zal voor leraren-in-opleiding (lio's) de tweede Lio-dag Maatschappijleer plaatsvinden bij de Hogeschool Rotterdam. De Lio-dag is voor zowel tweede- als eerstegraads studenten van alle lerarenopleidingen Maatschappijleer in Nederland. Het programma duurt van 10 tot 16 uur. Er zullen workshops door opleiders van de diverse lerarenopleidingen worden gegeven. Lio's kunnen zich bij hun opleiders voor deze dag aanmelden.

Website druk bezocht

Uit de statistieken blijkt dat onze nieuwe website veel bezoekers trekt, die meestal ook verschillende pagina's bekijken. Hebt u de nieuwe website nog niet gezien, of zoekt u informatie over Maatschappijleer en de vereniging? Surf dan nu naar www.nvlm.nl.

Bedankt voorzitter!

Op het moment dat u deze pagina onder ogen krijgt is onze jaarvergadering op 5 februari al weer verleden tijd. Op die dag kiezen de leden van de NVLM een nieuwe voorzitter en zal Arthur Pormes aftreden. Gelukkig blijft hij nog wel aan als lid van het algemeen bestuur. Arthur Pormes heeft de vereniging sinds zijn aantreden in 2002 van woelig naar rustig vaarwater geleid. Door zijn toewijding staat Maatschappijleer er een stuk beter voor dan acht jaar geleden. Het bestuur dankt hem hartelijk voor zijn niet aflatende inzet voor het vak en de vereniging.

Coen Gelinck

NVLM-bestuur

Arthur Pormes, voorzitter

telefoon: 0346-262888

e-mail: arthurpormes@nvlm.nl

Coen Gelinck, secretaris

Nieuwe Prinsengracht 78 II

1018 VV Amsterdam

telefoon: 06-40755812

e-mail: coengelinck@nvlm.nl

Tom Stroobach, penningmeester

telefoon: 0320-249481

e-mail: tomstroobach@nvlm.nl

Hans Teunissen, vice-voorzitter

e-mail: hansteunissen@nvlm.nl

Ingrid Faas, ledenadministratie

e-mail: ingridfaas@nvlm.nl

Rob van Otterdijk

e-mail: robvanotterdijk@nvlm.nl

Felix van Vugt

e-mail: felixvanvugt@nvlm.nl

Patricia Leenders

e-mail: patricialeenders@nvlm.nl

www.nvlm.nl

girekening NVLM: 1889654

Gesignaleerd

Award voor wereldburgerschap

Burgerschap is een verplichte kerntaak binnen het onderwijs waaraan docenten hun eigen draai mogen geven. Niet alleen de maatschappijleerdocent zet zich in om van leerlingen wereldburgers te maken, ook veel scholen betrekken de hele school bij wereldburgerschap. Wanneer een school zich met wereldburgerschap bezighoudt, ontstaan er betrokken, bewuste leerlingen die voor hun naaste in actie willen komen. Maar welke school of docent is op de origineelste manier hiermee bezig?

Edukans gaat met de *Global School Award* op zoek naar de basisschool en de school van het voortgezet onderwijs die op de meest originele manier bezig zijn met wereldburgerschap. Lesnachten, sponsorlopen, themaweken, musicals of een les over wereldburgerschap? Alles is mogelijk, zolang wereldburgerschap maar centraal staat. De winnende scholen ontvangen de titel: *Global School of het Year*. Deze titel gaat gepaard met een beker, boekenpakketten en andere mooie prijzen. Scholen of docenten hoeven alleen maar aan Edukans te laten zien wat zij met wereldburgerschap doen. Inschrijven kan tot mei 2010. Meer informatie: www.edukans.nl.

Anne en Goebbels

Anne en Goebbels, een *confrontatie* is een aangrijpende theatervoorstelling, met lesmateriaal voor

het voortgezet onderwijs. De acteur Victor Löw leest voor uit de dagboeken van Joseph Goebbels, anti-semiet en propagandaman van de nazi's. De actrice Meral Polat draagt voor uit het dagboek van Anne Frank. Om beurten voeren ze het woord - dader en slachtoffer van de Holocaust - terwijl het decor wordt gevuld met authentieke film- en geluidsfragmenten. Langzaam maar zeker kruisen hun werelden, in een adembenemende confrontatie.

De voorstelling is geschikt voor schoolklassen vanaf de vierde klas van het vmbo-t, de havo en het vwo en is vanaf februari in de Nederlandse schouwburgen te zien.

Het lesmateriaal bevat zeer gevarieerde werkvormen en filmpjes. Daarmee onderzoeken de leerlingen de historische context en ontrafelen ze de denkbeelden en propaganda van Goebbels. De leerlingen analyseren en presenteren zelf fragmenten uit het scenario. Voor de voorstelling krijgen ze richtvragen over de inhoud en de theatrale keuzen.

Na de voorstelling wordt de link naar het heden gelegd: Hoe worden hier en elders groepen mensen weggezet? Leerlingen nemen beeldmateriaal onder de loep, doen zelftesten en leveren een creatieve bijdrage aan positieve beeldvorming over een groep. Meer informatie, de speellijst en downloads van het lesmateriaal: www.annegoebbels.nl.

Eduhulp

Lang Leve Leren! is een fotografische reis door de wereld van kinderen en onderwijs met quotes en achtergrondinformatie over onderwijs wereldwijd. Het is daarnaast vooral ook een boek dat op een positieve manier het onmetelijke belang van goed onderwijs in woord en vooral beeld benadrukt. De vijftiendelige kaartenset *Education For All* sluit aan bij dit boek. De netto-opbrengsten van het boek en de kaartensets zijn bestemd voor de bouw en inrichting van een basisschool in Nazareth, Ethiopië. De school wordt gebouwd in een nieuwe wijk voor ex-slum-bewoners en daklozen welke volop in realisatie is en tot stand komt in samenwerking met de ontwikkelingsorganisatie Dorcas Aid International. Deze organisatie heeft de projectleiding van de bouw van de school en werkt samen met lokale organisaties. Voor meer informatie: www.eduhulp.nl.

Maatschappij & Politiek

is een uitgave van het Instituut voor Publiek en Politiek. Hierin zijn tevens opgenomen de mededelingen van de NVLM. De redactiesleden zijn in hun journalistieke werkzaamheden onafhankelijk.

Redactie

Bas Banning, Wolter Blankert, Radboud Burgsma, Christine Elout, Coen Gelinck, Hans van der Heijde (hoofdred.), Lieke Meijs, Hessel Nieuwelink, Gerard van Rossum, Anique ter Welle, Jeff Peck (correspondent New York, VS).

Eindredactie

Maarten Cras

Vormgeving en omslagfoto

Addy de Meester

Druk

Drukkerij Haasbeek

Uitgever

Instituut voor Publiek en Politiek,
Prinsengracht 915
1017 KD Amsterdam
telefoon 020 521 76 00

e-mail: uitgeverij@publiek-politiek.nl

Redactiesecretariaat

Instituut voor Publiek en Politiek
Prinsengracht 915
1017 KD Amsterdam
telefoon 020 521 76 00

e-mail menp@publiek-politiek.nl

www.maatschappijenpolitiek.nl

Abonnementsprijs M & P 2010

€46,50 per jaar. Studenten €39,70. Scholen en instellingen €50,90. M & P verschijnt acht keer per jaar. Losse nummers €6,20 (exclusief verzendkosten).

Nieuwe abonnementen

Abonnementen kunnen op elk gewenst tijdstip ingaan na ontvangst van het abonnementsgeld. Afhankelijk van de ingangsdatum wordt een evenredig gedeelte van de prijs van een jaarabonnement in rekening gebracht. Abonnementen kunnen ook worden aangegaan met terugwerkende kracht. Dit is echter afhankelijk van de voorraad oude nummers. Aanmelding van nieuwe abonnees bij de uitgever.

Beëindiging abonnement

Opzegging schriftelijk tot 1 december van het lopende abonnementsjaar.

Auteursrecht

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd zonder voorafgaande toestemming van de redactie met uitzondering van de tekst van het leerlingenmateriaal, indien dit geschiedt zonder winstoogmerk. In alle gevallen dient de bron duidelijk te worden vermeld.

Advertenties

Tarieven op aanvraag verkrijgbaar bij de uitgever, telefoon 020 5217600.

Kopij en mededelingen

Bijdragen naar het redactiesecretariaat.

ISSN 1566-1555

Het komende nummer van
Maatschappij & Politiek
verschijnt op 29 maart

(advertentie)

Scholierenverkiezingen

2010

maandag 1 en dinsdag 2 maart

meld u aan op

www.scholierenverkiezingen.nl